

*Кононенко Д. Ф.,**аспірант кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АКТИ РАДИ БЕЗПЕКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ТА ІНШИХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПРО ВВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ ЯК ДЖЕРЕЛО МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Анотація. У статті обґрунтовується можливість віднесення актів Ради Безпеки ООН та інших міжнародних організацій про введення економічних санкцій до джерел міжнародного приватного права. Рішення про економічні санкції поряд з міждержавними міжнародними угодами утворюють необхідну базу приватноправових договірних відносин, оскільки держави вводять режим заборон та обмежень щодо міжнародного обміну товарами і послугами, а також відновлюють міжнародні комерційні стосунки у зв'язку з призупиненням або скасуванням дій санкцій.

Проблема резолюцій Ради Безпеки ООН як джерела міжнародного приватного права безпосередньо тягне за собою встановлення місця рішень Ради Безпеки ООН в ієрархії і системі нормативних правових актів держави. Процес вирішення цих питань дозволить виявити найбільш характерні риси резолюцій РБ ООН як джерела міжнародного приватного права.

У резолюціях Ради Безпеки ООН про санкції так само, як і в договорах, що стосуються міжнародного приватного права, містяться правила, які об'єктивно (хоча і необов'язково формально) вимагають від держав повторного висловлення ними своєї волі, на цей раз для цілей зобов'язання національних суб'єктів права дотримуватися введених санкцій. Саме в такому аспекті в сучасних умовах можливо вести мову про резолюції Ради Безпеки ООН як акти міжнародної організації, які є джерелом міжнародного приватного права.

Для надання рішенням Ради Безпеки ООН юридичної сили на території держави, де такі рішення будуть виконуватися, необхідно санкціонування відповідних рішень компетентними органами виконавчої влади.

З огляду на вищевикладене, резолюції Ради Безпеки ООН можуть бути віднесені до джерел міжнародного приватного права. При цьому, в залежності від сутності внутрішніх правил, що діють в державах, вони будуть мати різну юридичну силу: так звану «пряму», «безпосередню» дію або ж потребують видання додаткового національного акту про надання резолюції юридичної сили на території окремої держави і дотримання певних умов, таких як офіційне опублікування.

Ключові слова: санкції, Рада Безпеки ООН, міжнародний комерційний контракт, міжнародне приватне право, джерела міжнародного приватного права.

Постановка проблеми. Рішення про економічні санкції поряд з міждержавними міжнародними угодами утворюють необхідну базу приватноправових договірних відносин, оскільки держави вводять режим заборон та обмежень щодо

міжнародного обміну товарами і послугами, а також відновлюють міжнародні комерційні відносини в зв'язку з призупиненням або скасуванням дій санкцій. Вкрай важливим в цілому для науки міжнародного приватного права і, тим більше, в аспекті даного дослідження є розгляд питання про можливість віднесення рішень про економічні санкції, зокрема рішень Ради Безпеки ООН (далі – РБ ООН), до джерел міжнародного приватного права. Зазначена проблема у правовій доктрині спеціальним чином не досліджувалася.

Проблематики правових наслідків введення санкцій для виконання міжнародного комерційного контракту торкалися відомі фахівці в галузі міжнародного приватного права: Л.П. Ануфрієва, М.П. Бардіна, М.М. Богуславський, Н.Ю. Єрпильова, Г.М. Вельямінов, Г.К. Дмитрієва, І.І. Лукашук, М.Г. Розенберг, Г.І. Тункин, Е.Т. Усенко, Н.А. Ушаков та ін. Спеціальні монографічні дослідження з питань застосування санкцій в різний час провели Т.Н. Нешатаєва та І.М. Крючкова.

Метою цієї роботи є обґрунтування можливості віднесення актів Ради Безпеки ООН та інших міжнародних організацій про введення економічних санкцій до джерел міжнародного приватного права.

Вклад основного матеріалу дослідження. У питанні про джерела науки міжнародного приватного права характеризується розмаїттям поглядів та іноді оперує досить широким переліком їх видів, таких як міжнародний договір та інші міжнародні акти, звичай, національне законодавство, судовий прецедент, доктрина (судова доктрина).

Т.Н. Нешатаєва вказує, що для правового регулювання міжнародного комерційного контракту необхідно застосовувати міжнародні і національні правові акти, в тому числі й рішення міжнародних організацій [1, с. 24–34]. Однак врахування резолюцій РБ ООН при регулюванні приватноправових міжнародних відносин не означає, що вони внаслідок цього можуть бути автоматично визнані нормативними для цілей регулювання приватноправових угод і віднесені до джерел міжнародного приватного права.

При аналізі резолюцій РБ ООН про економічні санкції на предмет віднесення їх до джерел міжнародного приватного права слід вказати, що вони безсумнівно містять специфічні правила, які визначають поведінку суб'єктів міждержавних відносин, формуючи їх взаємні права та обов'язки. Однак чи можливо розглядати дані міжнародні акти як аналог міжнародного договору?

У більшості випадків міжнародні договори підлягають ратифікації або затвердженню компетентними органами державної влади, і тільки після такого схвалення вони стають

частиною національного права і джерелом права в об'єктивному сенсі для цілей регулювання відносин національних осіб, їх суб'єктивних прав і обов'язків. Зокрема, ст. 9 Конституції України передбачає, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

На відміну від укладених міжнародних договорів, рішення РБ ООН не вимагають ратифікації чи іншого санкціонування державними законодавчими органами. Рішення про економічні санкції є обов'язковими для виконання державами з моменту їх прийняття РБ ООН. Імплементация резолюцій у внутрішньодержавну сферу здійснюється, як правило, за допомогою актів, що видаються органами виконавчої влади. Враховуючи це, визнати обов'язкові резолюції РБ ООН про введення, припинення або скасування економічних санкцій аналогом міжнародних договорів важко.

У той же час неможливо ігнорувати ту обставину, що економічні санкції впливають, насамперед, на взаємини суб'єктів національної юриспруденції. Права і обов'язки останніх один перед одним можуть істотно змінитися внаслідок прийняття державою, що приєдналася до санкцій, внутрішньодержавного акту, який має юридичну обов'язковість в національній сфері.

Таким чином, юридичний вплив резолюцій РБ ООН на режим регулювання міжнародних комерційних контрактів очевидний. Немає сумнівів, що регулятивні властивості резолюцій про економічні санкції, що впливають на договірні відносини міжнародного характеру, є похідними від волі держави – як в тому, щоб приєднатися до них, так і в тому, щоб конкретним внутрішнім актом зобов'язати своїх суб'єктів дотримуватися вимог, що приписуються РБ ООН. В цьому плані міркування авторів, які обґрунтовують властивості міжнародного договору та міжнародно-правового звичаю бути джерелами міжнародного приватного права, *mutatis mutandis* є застосовними і до обов'язкових резолюцій РБ ООН, якими вводяться економічні санкції.

Проблема резолюцій РБ ООН як джерела міжнародного приватного права безпосередньо тягне за собою встановлення місця резолюцій РБ ООН в ієрархії і системі нормативних правових актів держави. Процес вирішення цих питань дозволить виявити найбільш характерні риси резолюцій РБ ООН як джерела міжнародного приватного права.

Резолюції РБ ООН, що приймаються відповідно до глави VII Статуту, є міжнародними нормативними актами організації, що складають, через силу специфіки правової природи самих санкцій, окрему категорію міжнародно-правових актів. Як джерело права *sui generis*, вони займають особливе місце серед рішень інших міжнародних організацій, а також установ та органів ООН.

Резолюції РБ ООН мають безумовну юридичну силу і містять в собі приписи, які є обов'язковими для виконання суб'єктами міжнародного права відповідно до положень Статуту ООН. Для держав – це джерела міжнародного права. Незважаючи на те, що міжнародно-правові норми, що містяться в резолюціях РБ ООН адресовані державам і їх компетентним органам, їх кінцевою метою є однакове регулювання приватно-правових міжнародних відносин.

Реалізація резолюцій РБ ООН на національно-правовому рівні здійснюється компетентними органами державної влади, які, як вказує Р.А. Мюллерсон, виходять з «внутрішньодержавної юридичної обов'язковості договору» [2, с. 130]. Міжнарод-

но-правові норми, навіть маючи в своєму складі положення, призначені для регулювання приватноправових відносин, не можуть бути виконані без участі держави та її уповноважених органів. Отже, норми міжнародного права, включаючи положення обов'язкових актів міжнародних організацій (в даному випадку резолюцій про введення економічних санкцій РБ ООН), регулюють відносини між суб'єктами міжнародного права, і впорядковувати відносини приватноправових суб'єктів «безпосередньо», поза будь-яких внутрішньодержавних процедур, не можуть.

У резолюціях РБ ООН про санкції так само, як і в міжнародних договорах, що стосуються міжнародного приватного права, містяться правила, які об'єктивно (хоча і необов'язково формально) вимагають від держав повторного висловлення ними своєї волі, на цей раз для цілей зобов'язання дотримуватися введених санкцій національними суб'єктами права. Саме в такому аспекті в сучасних умовах можливо вести мову про резолюції РБ ООН як акт міжнародної організації, який є джерелом міжнародного приватного права [3, с. 48].

Історія правової доктрини в питанні інтернаціональних джерел міжнародного приватного права розвивалася далеко не прямим і чітко прокладеним шляхом. Традиційно в науці дореволюційного, а потім радянського і українського права міжнародні акти розглядалися як джерело міжнародного приватного права.

Звісно ж, що в якості критерію віднесення резолюцій РБ ООН до джерел міжнародного приватного права може бути взятий також і предмет регулювання. Як вказує Л.А. Лунц, «джерелами міжнародного приватного права на відміну від міжнародного публічного права можуть бути не тільки міжнародні договори і міжнародні звичаї, а й внутрішнє законодавство країни» [4, с. 63]. Не сумніваючись у можливості розгляду міжнародного договору як джерела міжнародного приватного права, автор вказує, що основною ознакою віднесення внутрішнього законодавства до таких джерел є той факт, що воно спрямоване на «регулювання цивільно-правових відносин, в яких суб'єктами прав і обов'язків є фізичні та юридичні особи» [4, с. 63]. Кінцева ж приватноправова спрямованість норм резолюцій РБ ООН навряд чи викликає сумніви.

Для надання рішенням РБ ООН юридичної сили на території держави, де такі рішення будуть виконуватися, необхідно санкціонування відповідних рішень компетентними органами виконавчої влади.

Залежно від особливостей правової системи держави, акти міжнародного права, зокрема рішення РБ ООН, можуть становити або не становити частину правової системи національного (внутрішньодержавного) права країни. М. Вольф вказував, наприклад, що «міжнародне приватне право слід також відрізнити від тих норм приватного права, які стали загальними для багатьох країн в результаті міжнародних конвенцій», вважаючи, що, з одного боку, існують самостійні (конвенційні) норми і, з іншого, – власне норми міжнародного приватного права, пов'язані із застосуванням іноземних законів [5, с. 21-22]. «Введення в дію цих норм законодавчими органами зацікавлених держав, – вказував він, – перетворювало їх в національне право цих держав» [5, с. 27].

Залежно від юридичних особливостей тієї чи іншої правової системи, буде відрізнятися і практика реалізації резолюцій РБ ООН. В одних державах існують конституції або конституційні акти, що закріплюють положення загального характеру,

за допомогою яких можлива реалізація резолюцій РБ ООН на території даної держави; в інших сформована практика, що має силу закону в області здійснення міжнародних договорів та інших актів міжнародного права і виконання, тим самим, прийнятих міжнародно-правових зобов'язань. Прикладом такої держави може бути Великобританія, в якій, як відомо, немає єдиної Конституції. Отже, тут формально відсутні як власне конституційні основи, так і конституційні положення про виконання міжнародних договорів і рішень РБ ООН про введення економічних санкцій. Однак це положення не означає, що з огляду на це імплементація рішень РБ ООН неможлива. У Великобританії діє негласне правило, що твердо закріпилося в практиці, про те, що міжнародні договори, укладені Великобританією, не є частиною правової системи і будуть застосовуватися в тих випадках, коли їм була надана юридична сила актом Парламенту.

Представники науки міжнародного приватного права, які заперечують за нормами міжнародного права можливість міжнародним договором бути джерелами права (а, ймовірно, це може бути віднесено і до норм резолюцій РБ ООН), вказують, що, згідно з існуючими міжнародними документами, джерелом для регулювання правовідносин у міжнароднім приватнім праві буде національний закон, що надає таким міжнародним актам юридичну силу. При зазначеному підході такі міжнародні договори (наприклад, Віденська конвенція про право міжнародних договорів купівлі-продажу 1980 р.; Конвенція ООН про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів від 14 червня 1974 р. з поправками, внесеними Протоколом від 11 квітня 1980 р.; Нью-Йоркська Конвенція про визнання і приведення у виконання іноземних арбітражних рішень від 10 липня 1958 р. та інші) не можуть бути визнані джерелами міжнародного приватного права.

Джерелами міжнародного права, на думку зазначених дослідників, будуть національно-правові акти про введення вищенаведених конвенцій в силу. Однак, в національно-правових актах не міститься положень даних конвенцій, а лише вказуються терміни і порядок введення їх в дію на території України. Отже, твердження, що міжнародно-правовий договір (як і інший міжнародно-правовий акт) не може бути джерелом міжнародного приватного права, представляється недостатньо обґрунтованим з точки зору такого критерію, як предмет регулювання, а виходить з порядку створення норми права (узгодження волі або волевиявлення однієї держави), що не може бути превалюючим при вирішенні питання про джерела права як таких.

Питання імплементації резолюцій РБ ООН безсумнівно зачіпає і умови вступу в силу цих актів на територіях держав, включаючи відповідність головному закону, офіційне опублікування в належному джерелі для загального відома.

Держави англо-американської правової системи, на відміну від країн романо-германського права, мають деякі особливості проведення в життя рішень РБ ООН. В окремих випадках англійські суди вправі виносити рішення з урахуванням положень міжнародних договорів, навіть якщо договорам не була належним чином надана юридична сила, однак важливо зазначити, що такі договори не створюють прав або обов'язків, і суди не вправі виносити рішення, які підтверджують обов'язковість таких договорів для суб'єктів внутрішньодержавного права. Надання юридичної сили рішенням РБ ООН про

введення економічних санкцій здійснюється в Великобританії відповідно до Акту про Організацію Об'єднаних Націй 1946 р. [6, с. 586], що в п. 1 ст. 1 надає монарху і уряду Великобританії можливість імплементувати вимоги РБ ООН за допомогою введення таких положень, які здаються необхідними і достатніми. Відповідно до Акту 1946 р. приймаються постанови про введення економічних санкцій щодо окремих країн. Існують і інші нормативно-правові акти, згідно з якими також можуть бути імплементовані рішення РБ ООН про економічні санкції. Однак роль таких нормативних актів, в основному, зводиться до проведення в життя необов'язкових рішень РБ ООН.

Досягнення за допомогою введених економічних санкцій відновлення міжнародного миру є підставою для прийняття рішення про скасування застосування санкцій щодо держави-порушника або про їх тимчасове призупинення з подальшим скасуванням за умови дотримання державою-порушником вимог РБ ООН.

Значення прийняття рішення РБ ООН про скасування економічних санкцій для національних осіб, комерційна діяльність яких була тимчасово призупинена і перебувала під забороною, важко переоцінити. Однак рішення РБ ООН адресуються суб'єктам міжнародного права і не створюють безпосередньо прав і обов'язків для приватних осіб, які перебувають під юрисдикцією окремих держав. Припинення економічних санкцій на території окремих держав здійснюється відповідно до конституційно встановлених в них процедур. При цьому, якщо при введенні економічних санкцій часто юридична сила надається заднім числом, а саме з дати прийняття РБ ООН рішення, то відповідь на питання про дату скасування санкцій є менш дискусійним.

Практика іноземних держав в імплементації рішень РБ ООН про скасування економічних санкцій також є прямим підтвердженням чіткого дотримання державами законності і принципів вільної торгівлі і міжнародного обміну товарами і послугами. Відповідно до федерального закону Бельгії від 11 травня 1995 р. про імплементацію рішень РБ ООН рішення про призупинення або скасування економічних санкцій повинно виконуватися негайно, оскільки бельгійське законодавство розглядає рішення про скасування санкцій не як припинення своїх міжнародно-правових зобов'язань, які є підставою встановлення особливого режиму зовнішньоекономічної діяльності, а, в першу чергу, в якості обов'язку дотримання і виконання цих зобов'язань.

У національному законодавстві окремих держав зустрічаються і нормативно-правові акти, які припиняють або скасовують санкційні режими більш пізньою датою, ніж дата прийняття рішення РБ ООН про призупинення або скасування, або зовсім не вказують термін, з якого скасовуються санкції.

Скасування режиму економічних санкцій, датоване пізнішим часом, ніж дата прийняття РБ ООН рішення про скасування, піднімає питання про законність продовження дії санкцій за відсутності у держави законних підстав для продовження їх здійснення. Наприклад, резолюція РБ ООН № 1506 (2003) від 12 вересня 2003 р. про скасування санкцій проти Лівії [7] була імплементована в Великобританії розпорядженням про експортний контроль від 19 жовтня 2004 р., а вступила в силу за зазначеним розпорядженням 22 жовтня 2004 р. [8].

Таким чином, можна констатувати, що імплементація рішення про призупинення та скасування чинності режиму

економічних санкцій на рівні держав не представляє особливих складнощів ні з теоретичної, ні з практичної точки зору. В основному труднощі виникають на рівні прийняття рішення самою РБ ООН, оскільки рішення про скасування обов'язкових економічних санкцій здійснюється в тому ж порядку і відповідно до встановленої Статутом ООН процедури, що і при прийнятті рішень про введення санкцій. Це означає, що за скасування економічних санкцій повинно проголосувати відповідно до положень п. 3 ст. 27 Статуту ООН дев'ять членів РБ, включаючи співпадаючі голоси всіх постійних членів Ради.

Законодавство практично будь-якої держави на даний момент гарантує своїм національним особам право в судовому порядку вимагати встановлення законності національно-правових актів, виявляти невідповідність акту іншим законам, задовольняти вимоги про недійсність такого акту і відновлювати національних осіб в правах і свободах. Одностороння відмова не однієї держави, а групи держав буде більш значущою і помітною в рамках міждержавних відносин. Можливо і попереднє направлення запиту про законність застосовуваних економічних санкцій за допомогою Генеральної Асамблеї, і постановка самого питання на порядку денному РБ ООН.

РБ ООН є однією з небагатьох структур, формально не підконтрольних жодній установі або органу. Держави-учасниці ООН зобов'язалися дотримуватися рішень Ради Безпеки відповідно до Статуту (ст. 25). Положення Статуту включають в себе принципи і норми *jus cogens*. Отже, держави зобов'язані виконувати рішення РБ ООН, коли вони відповідають загальним принципам і нормам Статуту. У разі, якщо резолюції їм суперечать, то юридичний обов'язок дотримуватися таких рішень у держав відсутній, а, отже, в наявності законне право держав не брати участь у санкціях.

Висновки. З огляду на вищевикладене резолюції РБ ООН можуть бути віднесені до джерел міжнародного приватного права. При цьому, в залежності від сутності внутрішніх правил, що діють в державах, вони будуть мати різну юридичну силу: так звану «пряму», «безпосередню» дію, або ж потребують видання додаткового національного акту про надання резолюції юридичної сили на території окремої держави і дотримання певних умов, таких як офіційне опублікування.

Література:

1. Нешатаева Т.Н. Международные коммерческие сделки: правовое регулирование и судебная практика. *Арбитражный и гражданский процесс*. Юрист. 2002. № 6. С. 24–34.
2. Мюллерсон Р.А. Национальная имплементация международных договоров. *Советский ежегодник международного права*. 1978. Москва, 1980. С. 125–140.
3. Нешатаева Т.Н. Международное частное право и международный гражданский процесс: Учебный курс в трех частях. Москва : Городец, 2004. 624 с.
4. Лунц, Л.А. Курс международного частного права : в 3 т. Москва : Спарк, 2002. 1007 с.

5. Вольф М., Международное частное право / под ред. и с предисл. Л.А. Лунц, пер. с англ. С.М. Рапопорт. Москва : Иностранная литература, 1948. 701 с.
6. Greenwood C. CMG, QC. United Kingdom. National Implementation of United Nations Sanctions. A comparative study. V.Golland-Debbas (ed). 2004 Koninklijke Brill BV Printed in the Netherlands. Leiden. Boston. 886 p.
7. Документ ООН. URL: <http://www.un.org/nissian/document/scresol/res2003/res1506.htm>.
8. Законодавчі акти Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. URL: <http://www.opsi.gov.uk/si/si2004/20042741.htm>.

Kononenko D. Acts of the UN Security Council and other international organizations on the introduction of economic sanctions as a source of private international law

Summary. The article examines the possibility of attributing acts of the UN Security Council and other international organizations on the introduction of economic sanctions to sources of private international law. The decision on economic sanctions along with interstate international agreements form the necessary legal basis for private law contractual relations, as states introduce prohibitions and restrictions on the international exchange of goods and services, as well as restore international commercial relations in connection with sanctions.

The problem of UN Security Council resolutions as a source of private international law directly entails establishing the place of UN Security Council resolutions in the hierarchy and system of legal acts of the state. The process of resolving these issues will reveal the most characteristic features of UN Security Council resolutions as a source of private international law.

UN Security Council resolutions on sanctions, like international treaties relating to private international law, contain rules that objectively (although not necessarily formally) require states to reiterate their will, this time for the purpose of obliging national subjects of law to adhere to sanctions imposed. It is in this aspect that in modern conditions it is possible to speak of the UN Security Council resolutions as an act of an international organization that is a source of international private law.

To provide the UN Security Council decision with legal force in the territory of the state where such decisions will be implemented, it is necessary to authorize the relevant decisions by the competent executive authorities.

Given the foregoing, UN Security Council resolutions can be attributed to the sources of private international law. Moreover, depending on the essence of the internal rules in force in the states, they will have different legal force: the so-called “direct” action or require the issuance of an additional national act on the provision of a legal force resolution in the territory of a particular state and compliance with certain conditions, such as official publication.

Key words: sanctions, the UN Security Council, international commercial contract, private international law, sources of private international law.